

Van Pest tot Corona. Epidemieën in België

Isabelle Devos

Vakgroep Geschiedenis, Universiteit Gent

Van Pest tot Corona. Epidemieën in België

1. Welke epidemieën?

2. Welke maatregelen?

Heilige Rochus en de pestlijders,
Pieter Paul Rubens, 1623-1626.

Sterfte door de eeuwen heen welke epidemieën?

Wanneer werden we in België voor het laatst door een epidemie geteisterd?

- A. 1866
- B. 1348
- C. 1958
- D. 2018
- E. 1918

Wanneer werden we in België voor het laatst door een epidemie geteisterd?

A. 1866 (cholera)

B. 1348 (pest)

C. 1958 (griep)

D. 2018 (griep)

E. 1918 (griep)

Epidemie?

= (Besmettelijke) ziekte die *tijdelijk* voor *ongewoon veel* slachtoffers (zieken, doden) zorgt

Epidemie?

Sterke stijging van aantal sterfgevallen

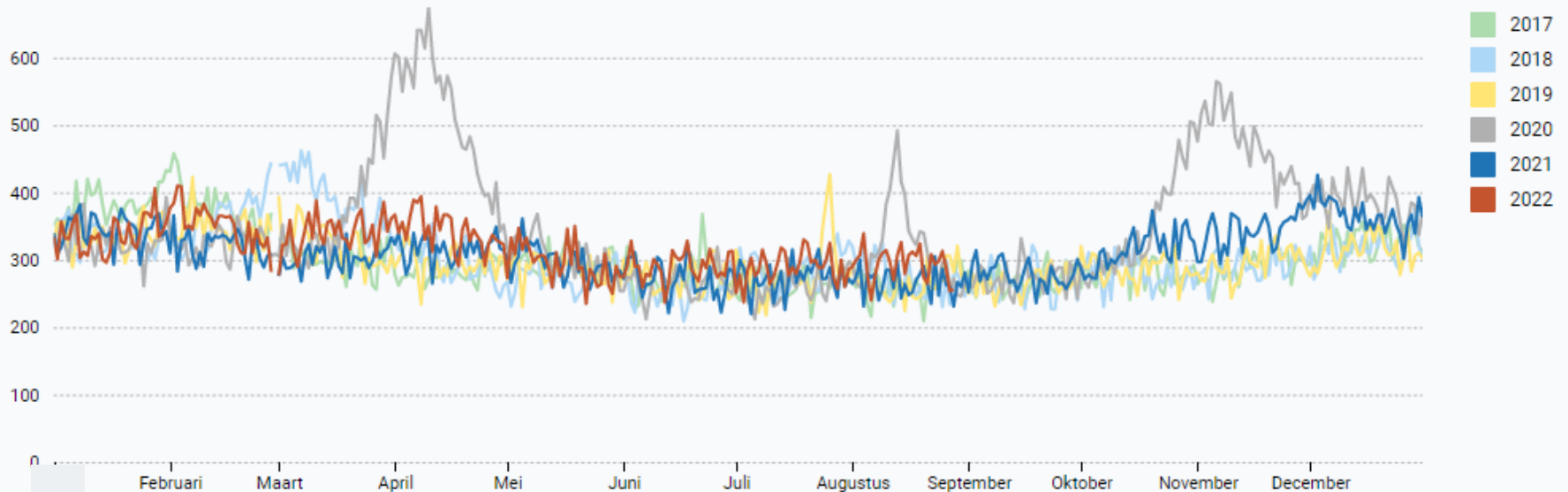
- Oversterfte: meer sterfgevallen dan gemiddeld (jaren, maanden, dagen)

In totaal stierven al
32.575
mensen aan covid-19

5 sept. 2022

Oversterfte

Aantal doden (alle oorzaken) in België*

Bron: Statbel

Epidemie?

Sterke stijging van aantal sterfgevallen

- Oversterfte: meer sterfgevallen dan gemiddeld (jaren, maanden, dagen)
- Bruto sterftecijfer: aantal sterfgevallen ten opzichte van het bevolkingsaantal in een bepaald jaar

Bruto sterftecijfer (aantal sterfgevallen per 1000 inwoners)

2017: 9,7 sterfgevallen per 1000 inwoners

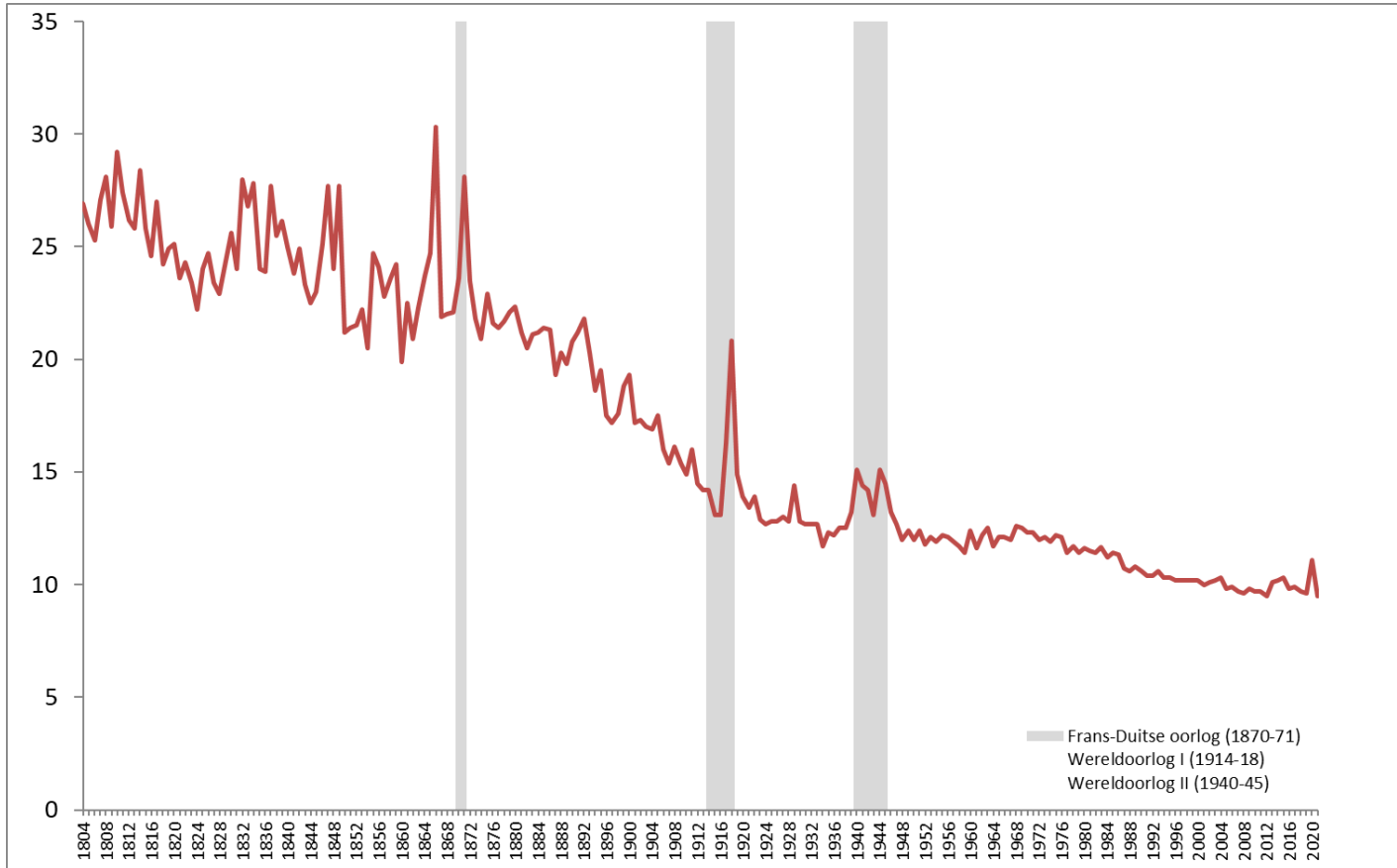
2018: 9,7

2019: 9,5

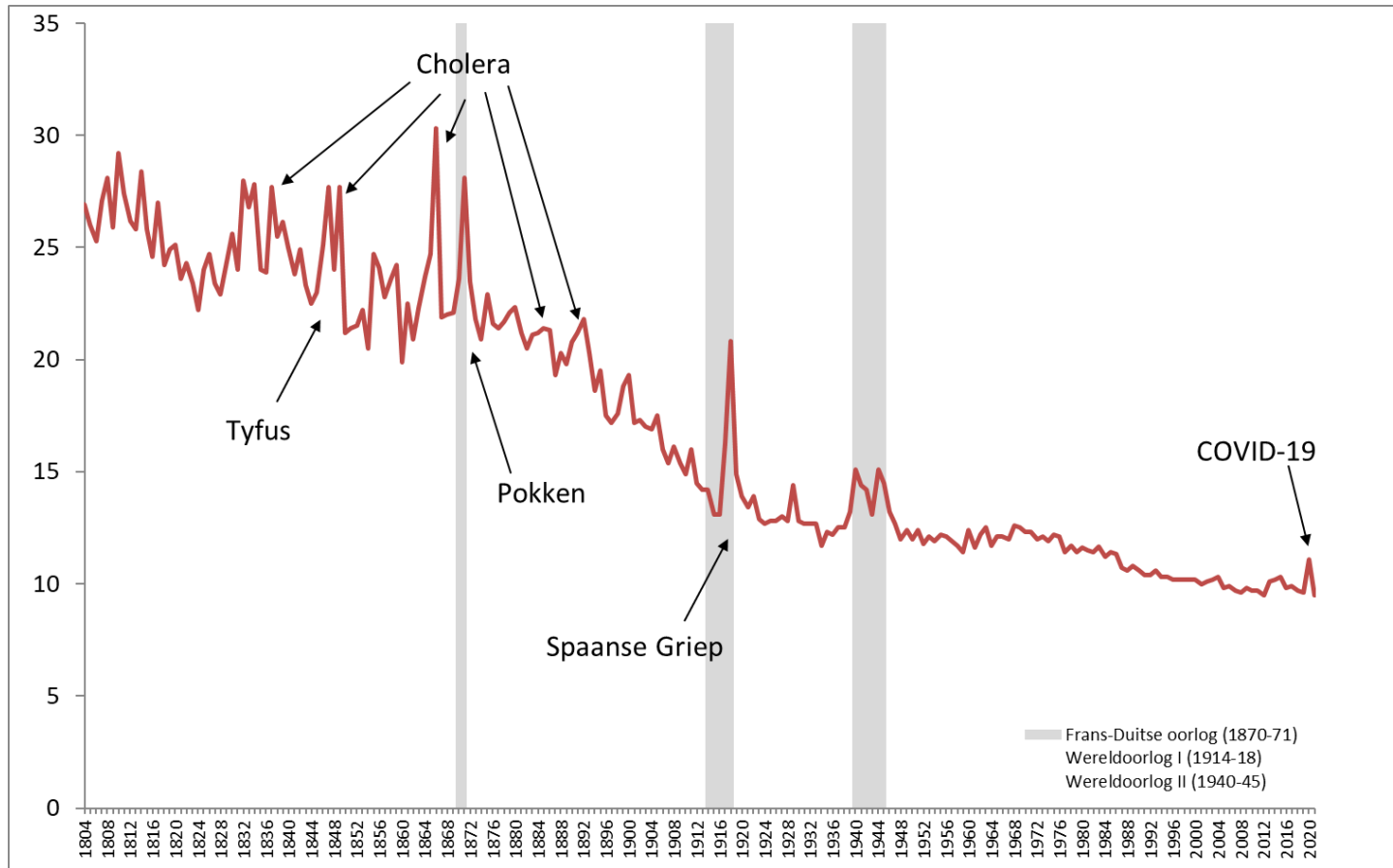
2020: 11,0

2021: 9,8

Bruto sterftecijfer (aantal sterfgevallen per 1000 inwoners), 1804-2021

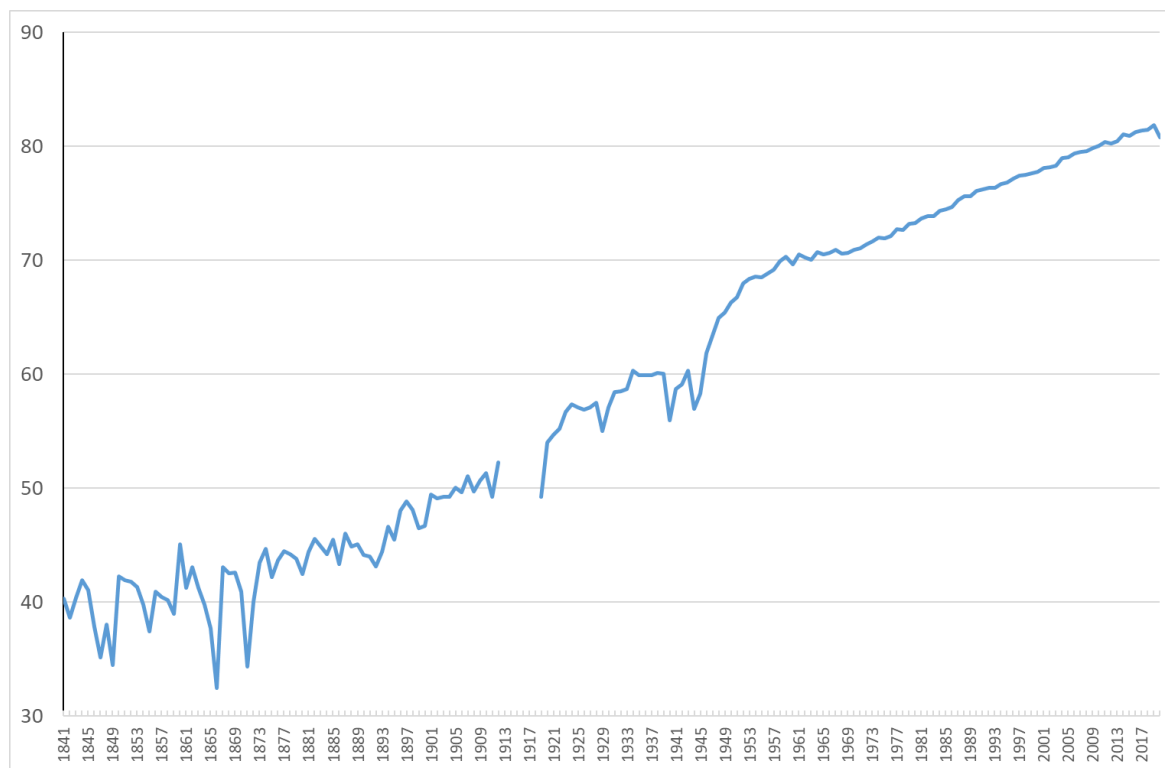

Bruto sterftecijfer (aantal sterfgevallen per 1000 inwoners), 1804-2021

Sterfte

□ Hoge sterfte

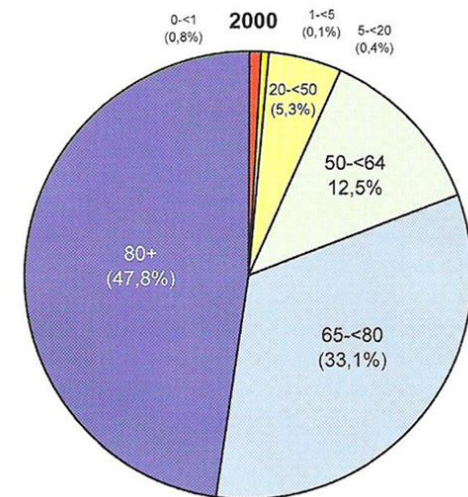
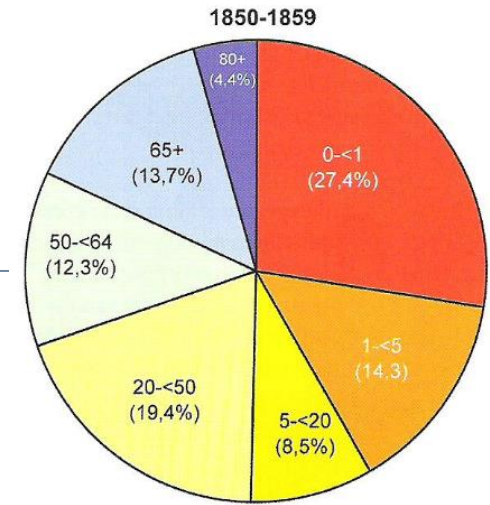

Evolutie levensverwachting, België, 1841-2020

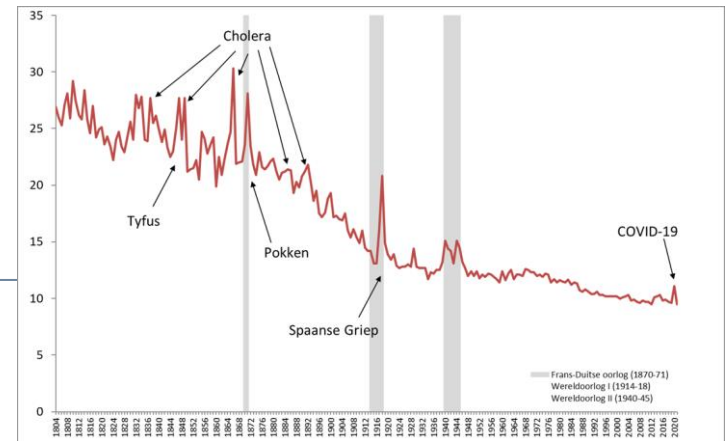

□ Hoge sterfte

□ Grote kindersterfte

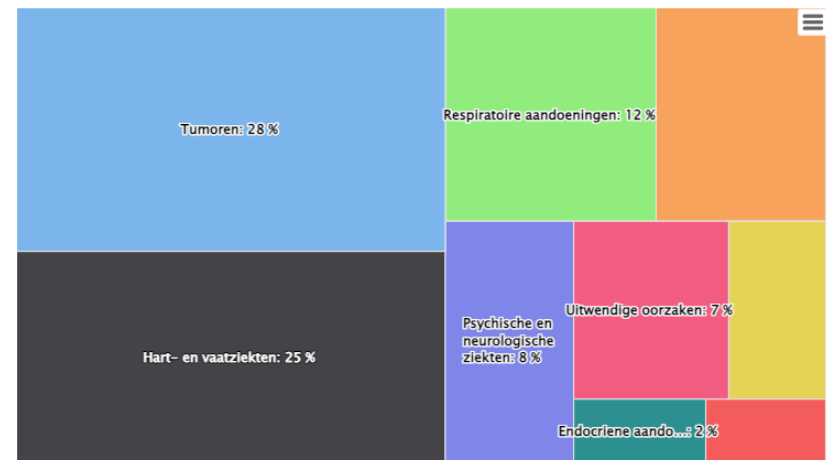
Kenmerken

- Hoge sterfte
- Grote kindersterfte
- Sterke schommelingen van jaar tot jaar: epidemieën, oorlog, honger (mislukte oogst)

Wat zijn tegenwoordig de
belangrijkste doodsoorzaken?

Epidemiologische transitie

Bron: AD Statistiek,
Doodsoorzaken België, 2019.

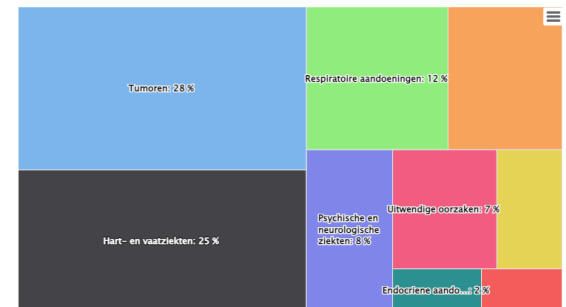
Epidemiologische transitie

= Sterftedaling gaat gepaard met een wijziging in de doodsoorzaken

Van overwicht van besmettelijke, epidemische ziekten (tuberculose, cholera, pokken, enz.)

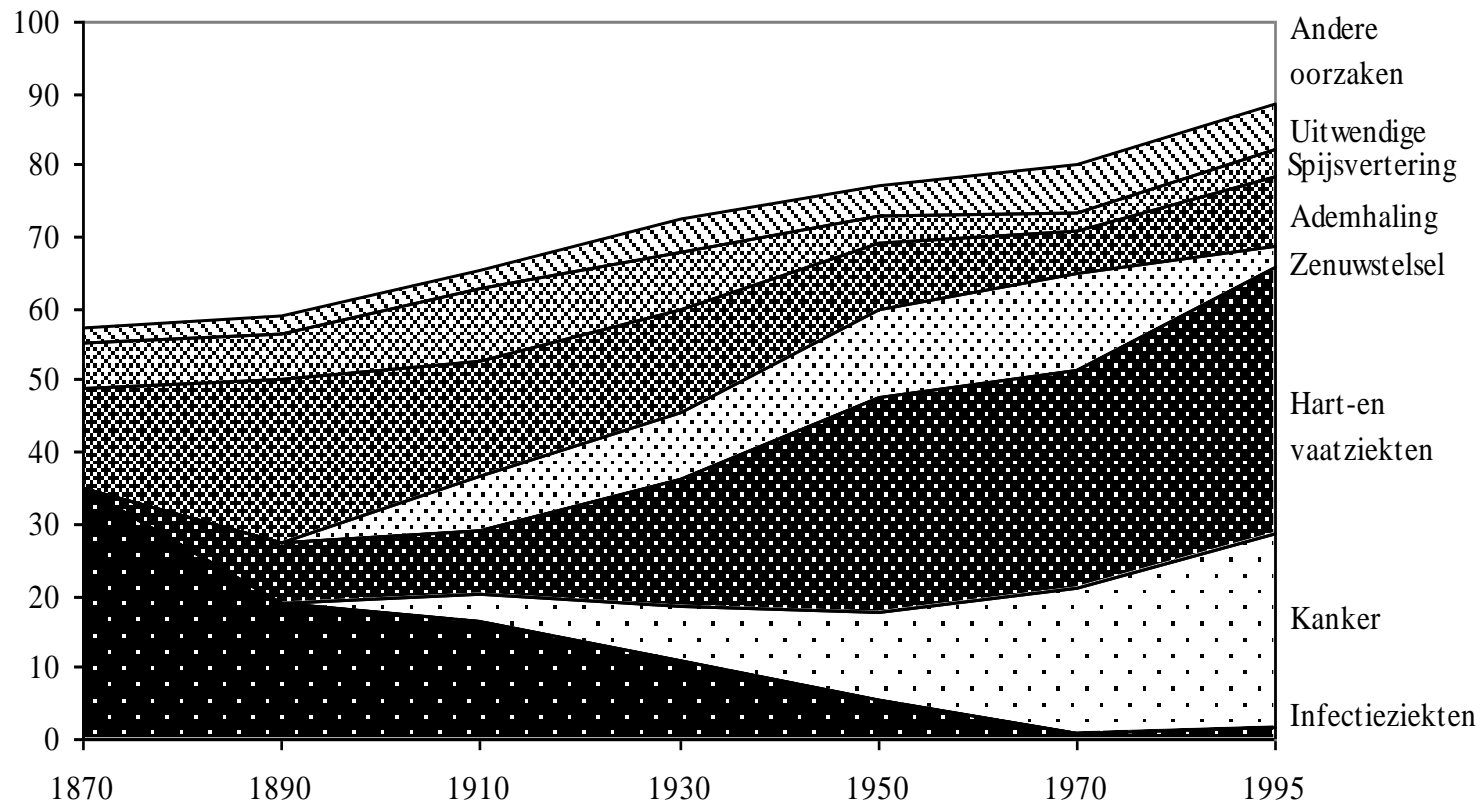
naar

vanaf midden 20ste eeuw: overwicht van chronische, degeneratieve ziekten (nr. 1 hart- en vaatziekten, nr. 2 kanker)

Bron: AD Statistiek, *Doodsoorzaken België, 2019.*

Epidemiologische transitie, België, 1870-1995

Evolutie

Lage levensverwachting // hoge kindersterfte // infectieziekten

Sinds midden 20ste eeuw:

Hoge levensverwachting // hoge ouderensterfte // degeneratieve ziekten

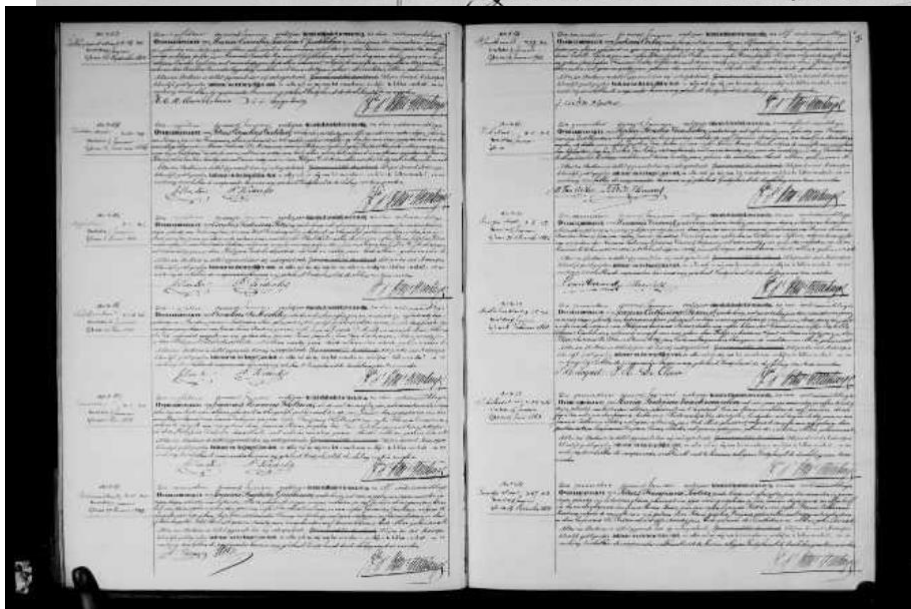
Hoe weten we dat?

Overlijdensakten (Registers Burgerlijke Stand sinds 1796)

Akte N° 44.
Vodden straat. N° 50 - 54
Overleden 3 Januari
Geboren 18 Januari 1836.

Den vijftien der maand Januari van het jaar duizend achthonderd zeven en zestig, ten drie uren na middernacht, **OVERLIJDENSAKTE** van **Petrus Cornelius Goddard**, tabakroeker, oud dertig jaar, elf maanden en zestien dagen geboortig in Brongersprovinas Henapuwon, alhier gehuisvest, in het burgerlijk gasthuis overleden op drie Januari deses jaars, ten twee uren des namiddags, echtgenoot van Maria Ludovica De Keiser van zoon van Philippus Jacobus Josephus Goddard, klammbaker, oud twee en zestig jaar, en van Anna Catharina van der Kruis van, oud twee en zestig jaar, beide alhier gehuisvest, volgens de aangifte aan mij gedaan door Jan van Petrus Josephus van Laar, huisbegeer, oud twee en zestig jaar, en door Philippus Verducht, deens lode, oud achten overtig jaar, beide alhier gehuisvest. Aldus ten Stadhouze in dubbel opgemaakt door mij ondergeteekende, **Gemeenteraadslid, dienststaande** Schepen der stad Antwerpen beoorloofd, goedgekeurd, Ambtenaar van den burgerlijken stand, en zulks wel na mij van het voorschreven overlijden te hebben verzekerd; en na voorlezing dezer hebben de comparanten benevens mij getekend. Gedaan te Antwerpen de dertien dach van twee maanden.

J. van Laar P. Verducht

Aangifte gemeente

Doodsoorzaken?

Doodsoorzakenregisters (sinds 1851-) zijn zelden bewaard gebleven, omwille van medische privacy.

NUMMERS VAN DE OVERLEDENEN	NAMES EN VOORNAMEN VAN DE OVERLEDENEN.	GESLACHT.	BURGERLIJK STAND.	BEROEP.	AFTREFFING VAN DE OVERLEDENEN.	AANWIJZING DER ERTE OF VAN HET TOEVEL.		OVERLEDENEN.		AENMERKINGEN.
						Waar gelyk of in het hospital.	Waar gelyk of in het hospital.	IN WIESEK.	Waar gelyk of in het hospital.	
50	Van Kerckhoff, Alexander	Manlyft	schryver	Land	28	Manlyft	Land	1	met eenen gelyken overleden	met eenen gelyken overleden
51	Arcebo, Camillo alvarino	Manlyft	afgeleerd	Land	29	afgeleerd	Land	1	met eenen gelyken overleden	met eenen gelyken overleden
52	Chelley, Isidoro francisco	afgeleerd	afgeleerd	Land	30	afgeleerd	Land	1	met eenen gelyken overleden	met eenen gelyken overleden
53	Wey, Albert	Manlyft	afgeleerd	Land	31	afgeleerd	Land	1	met eenen gelyken overleden	met eenen gelyken overleden
Feb 1868										
1	De Kempe, Augustus	Manlyft	afgeleerd	Land	2	afgeleerd	Land	1	met eenen gelyken overleden	met eenen gelyken overleden
2	De Mey, Maria Rosa	Manlyft	afgeleerd	Land	3	afgeleerd	Land	1	met eenen gelyken overleden	met eenen gelyken overleden
5	De Nijse, Josephus	Manlyft	afgeleerd	Land	4	afgeleerd	Land	1	met eenen gelyken overleden	met eenen gelyken overleden
4	Van Lillo, francisco	afgeleerd	afgeleerd	Land	5	afgeleerd	Land	1	met eenen gelyken overleden	met eenen gelyken overleden
5	De Kempe, Sabilla	Manlyft	afgeleerd	Land	6	afgeleerd	Land	1	met eenen gelyken overleden	met eenen gelyken overleden
6	Van Nieuwekerke, Josephina	afgeleerd	afgeleerd	Land	7	afgeleerd	Land	1	met eenen gelyken overleden	met eenen gelyken overleden
7	Arcebo, Camillo alvarino	Manlyft	afgeleerd	Land	8	afgeleerd	Land	1	met eenen gelyken overleden	met eenen gelyken overleden
8	Antipico, Leon Ramon	afgeleerd	afgeleerd	Land	9	afgeleerd	Land	1	met eenen gelyken overleden	met eenen gelyken overleden
9	Christians, Immanuel philip	Manlyft	afgeleerd	Land	10	afgeleerd	Land	1	met eenen gelyken overleden	met eenen gelyken overleden
10	De Nijse, Corneelia	afgeleerd	afgeleerd	Land	11	afgeleerd	Land	1	met eenen gelyken overleden	met eenen gelyken overleden
11	De Nijse, Maria Beatrix	Manlyft	afgeleerd	Land	12	afgeleerd	Land	1	met eenen gelyken overleden	met eenen gelyken overleden
12	De Nijse, Augustus Ramon	afgeleerd	afgeleerd	Land	13	afgeleerd	Land	1	met eenen gelyken overleden	met eenen gelyken overleden
13	De Nijse, Maria Beatrix	Manlyft	afgeleerd	Land	14	afgeleerd	Land	1	met eenen gelyken overleden	met eenen gelyken overleden
14	Van Nieuwekerke, Maria Beatrix	Manlyft	afgeleerd	Land	15	afgeleerd	Land	1	met eenen gelyken overleden	met eenen gelyken overleden
15	De Nijse, Maria Beatrix	Manlyft	afgeleerd	Land	16	afgeleerd	Land	1	met eenen gelyken overleden	met eenen gelyken overleden
16	De Nijse, Maria Beatrix	Manlyft	afgeleerd	Land	17	afgeleerd	Land	1	met eenen gelyken overleden	met eenen gelyken overleden
17	De Nijse, Maria Beatrix	Manlyft	afgeleerd	Land	18	afgeleerd	Land	1	met eenen gelyken overleden	met eenen gelyken overleden

Sociale Ongelijkheid in Sterfte (1820-1946)

Waar gingen Antwerpenaren aan dood?

HELP MEE!

10.952

INGEVOERDE SCANS UIT HET
DOODSOORZAKENREGISTER

100%

INVOER
GECONTROLEERD

761

FANTASTISCHE
VRIJWILLIGERS

60%

OVERLIJDENSAKTEN
GEKOPPELD

Vrijwilligers gezocht!

91	8 Januari	Johanna	Beesters	vestruwen	ang	1	12	18	1855	vr	Stomach
92		Johanna Bogasta	Beesters	schoven	gdf	2	12	8	1855	vr	Stomach
93		Karel Charles	Beesters			3	12	20	1855	vr	
94		Anna Theres	Van Roolpaer		gdf	4	12	5	1855	vr	
95		Joanna	Groenvelt	daglenn		5	12	24	1855	vr	J. Ellrich
96		Guiljelmus	Leijdt	daglenn	gdf	6	12	15	1855	vr	
97		Janne Bogasta	Abamaels	daglenn		7	12	15	1855	vr	
98		Alfonse Sautens	Moortens	daglenn	ang	8	12	25	1855	vr	Schouwen
99		Janne	Woecher	daglenn	ang	9	12	10	1855	vr	Schouwen
100		Alise	Leufriedman			10	12	15	1855	vr	Schouwen
101		William	Olson			11	12	5	1855	vr	Schouwen
102		Haribonabel	Reynen			12	12	5	1855	vr	Schouwen
103		Janne Schouwen	Van Helthous	daglenn	gdf	13	12	10	1855	vr	Schouwen

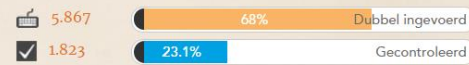
S.O.S. Antwerpen (1820-1946)

Wil je weten waar Antwerpenaren aan dood gingen? Help dan mee om het Antwerpse doodsoorzakenregister in te voeren!

- Invoeren
- Controleren
- Beheren

Stand van zaken

📄 9.009 scans 👤 604 deelnemers

- Afmelden voor dit project
- Afmelden voor projectmailings

- Berichten
- Project info
- Statistieken
- Voorkeuren
- Project voortgang

S.O.S. ANTWERPEN (1820-1946)

Wil je weten waar Antwerpenaren aan dood gingen? Help dan mee om het Antwerpse doodsoorzakenregister in te voeren!

Wil je meer weten over cholera, tuberculose, Spaanse griep, kanker of andere doodsoorzaken in de negentiende en twintigste eeuw? Wil je weten wie toen de slachtoffers van epidemieën waren? Of waar Antwerpenaren aan dood gingen tijdens de Eerste en Tweede Wereldoorlog? Ben je nieuwsgierig naar de kindersterfte en doodgeboorten in het verleden? Of welke beroepen toen slecht voor de gezondheid waren? Dan kunnen we jouw hulp gebruiken!

Projectleiders

VOLGNUM.	DER VERKLARING.	VOORNAMEN.	NAMEN.	BEROEP.	STAND.	OVERLIJVEN	MAANDEN	DAGEN
5081	7 December 1880	Joannes Josephus Antonius	Muller	Beurwaarder by de directe belastingen	vngh	5 Dec.	27	7
5082	"	Juliana	De Vos	"	echt	4 "	57	8 26
5083	"	Carolus Josephus	Bleem	"	"	3 "	"	11
5084	"	Franciscus Carolus	Bogaert	"	"	6 "	"	26
5085	"	mannelyk kind	Van der Slagen	"	"	6 "	"	"
5086	"	mannelyk kind	Gastenaere	"	"	18 "	"	"

Volgnummer*	Datum registratie*	Voornamen*	Familienaam*	Beroep*
Letterlijk overnemen. Onvolledige registratienummers worden later automatisch aangevuld		Leeftijd in jaren*	Leeftijd in maanden*	Leeftijd in dagen*
Doodsoorzaak*	Volgnummer ziekte*	Geboortjaar*	Geslacht	Aanmerkingen
Toelichting				

🏠 S.O.S. Antwerpen (1820-1946)

Mijn profiel: Isabelle Devos | Uitloggen

MA_76137_0061, S.O.S. Antwerpen - jaar 1903

Speciale tekens Helpteksten Scan meebewegen Andere schermindeling

BEROEP.	BURGERLIJKE STAND.	DATUM VAN HET OVERLIJDEN.	OUDERDOM			AANDUIDING DER ZIEKTE OF TOEVAL DIE DE DOOD HEEFT VERORZAAKT.	VOLGNUMMER DER ZIEKTE.	Geboortejaar VAN DEN Overledenen.	GESLACHT	AANMERKINGEN
			JAREN.	MAANDES	DAGEN.					
arbeider	ms	29 juni	27	5	19	moet natuurlijke ?	1882	m	Salverius de Klein Jahy	
—	—	30 juni	—	4	6	stypie	1903	zm.		
—	—	1903	—	—	—	aanv. zwakte	1903	zm.		

Volnummer*	Datum registratie*	Voornamen*	Familienaam*	Beroep*
Burgerlijke stand ☐	Datum overlijden*	Leeftijd in jaren*	Leeftijd in maanden*	Leeftijd in dagen*
Doodsoorzaak*	Volnummer ziekte*	Geboortejaar*	Geslacht ☐	Aanmerkingen
Toelichting				

Alronden Te moeilijk Onbruikbaar Opmerkelijk! Tussentijds bewaren

Uitgebreide invoerstructuur (pdf)

Inventaris doodsoorzakenregisters

<https://sosantwerpen.be/lijt-doodsoorzakenregisters/>

Provincie Oost-Vlaanderen

Rijksarchief Gent

- Adegem: Aangifteformulieren en staten overleden personen en de doodsoorzaken (1853-1872)
- Bellem: Registers van overlijdens met vermelding van doodsoorzaak (1890-1907)
- Moregem: Staten van overlijdens met doodsoorzaken (1867-1869, 1921)
- Verrebroeck: Bevolkingsregister, 10-jarige tafel, oorzaken van sterfgevallen (1917)
- Zaffelare: Register van overledenen met opgave van de doodsoorzaak (1851-1852)
- Zele: Tabel der sterfgevallen (met aanwijzing van de doodsoorzaken) (1852-1876 en 1882-1920)

Stadsarchief Lokeren

- Lokeren: Aangifteformulieren van doodsoorzaak, kladnotities overlijdensaangiften (1879-1929)

Stadsarchief Oudenaarde

- Oudenaarde: Aangifte der oorzaken van overlijden door geneesheren (1910, 1912 – 1939)

Stadsarchief Sint-Niklaas

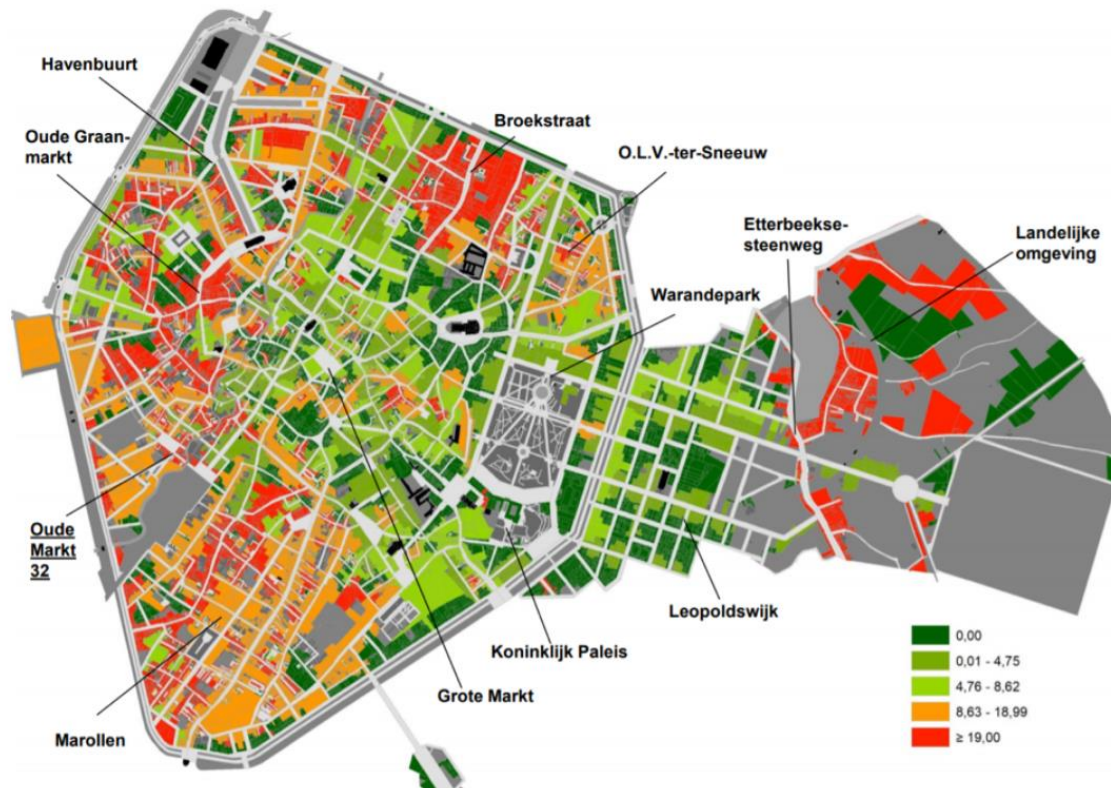
- Sint-Niklaas: Registers der onderzoekingen van overlijdens, (opgaven der doodsoorzaken) (1858-1904)
- Sint-Niklaas: Aangiften van de oorzaken van overlijdens (1856-194

Uitzondering: cholera-epidemie 1866

Veel gemeenten: naamlijsten van slachtoffers bewaard

No.	Nom et Prénoms	Age	Lieu de naissance	Domicile		No.	Date				Lieu de décès	Lieu de sépulture	Observations
				Rue	No.		Commence	Fin	de la	de la			
411	Immermans, Elizabeth	35	Loosdrecht	sur	Temp. del. Nederl.	7	Bruxelles	11. juillet	14. août	H. Beau	Vandeweghe		
412	Paalbach, Charles	7	Bruxelles	"	Temp. del. Vla.	7	"	11. août	"	"	Pigeolet		
413	Planchart, Emma Catharina	38	deuxième	"	2. d. d'Orléans	12	"	11. août	"	"	Vandeweghe		
414	Mansuet, Henri	42	Bruxelles	peu de	2. d. d'Orléans	12	"	11. août	"	"	Pigeolet		
415	Lamare, Marie	65	belgique	jeune	Temp. de Paris	9	"	12. août	14. août	H. Beau			
417	Loeber, Pierre Joseph	2	Loosdrecht	sur	2. d. d'Orléans (sur le pont de la gare)	"	"	11. août	12. août	H. Beau			
418	Clarendonck, Emma Marie	32	Halle	"	2. d. d'Orléans	16	"	11. août	"	H. Beau			
419	Conrad, Isabelle	66	Bruxelles	"	2. d. de Paris	20	"	11. août	"	"			
420	Longiel, Elizabeth	67	"	"	2. d. de Paris	31	"	11. août	"	"			
421	Sauvage, Pierre	32	"	Paris	2. d. de Paris	131	"	11. août	"	"			
422	Bobinet, Marie	54	"	Paris	2. d. de Paris	9	"	11. août	"	"	Brux.		
423	Hoebech, Marie	61	"	"	Temp. de Paris	2	"	11. août	"	"	Heurille		
424	Fanden Gaden, Jean Baptiste	86	"	sur	2. d. de Paris	51	"	11. août	"	"	Heurille		
425	Van der Auwera, Elizabeth	43	Loosdrecht	sur	2. d. d'Orléans	7	"	11. août	"	"	Vandeweghe		
426	Van der Auwera, Anne Marie	18	Bruxelles	sur	2. d. d'Orléans	17	"	11. août	"	H. Beau			
427	Van der Auwera, Anton Joseph	4	"	"	2. d. de Paris	5	"	11. août	"	H. Beau			
428	Coppens, Philippe	55	deuxième	Paris	2. d. de Paris	27	"	11. août	"	H. Beau			
429	Hellinckx, Anne Marie	7	Bruxelles	sur	2. d. d'Orléans	2	"	11. août	"	H. Beau			
430	Graed, Louis Joseph	4	"	"	2. d. d'Orléans	2	"	11. août	"	H. Beau			
431	Lomax, Fortin	5	Bruxelles	sur	2. d. d'Orléans	24	"	11. août	"	H. Beau			
432	Van der Auwera, Guillaume	8	Bruxelles	sur	2. d. d'Orléans	15	"	11. août	"	H. Beau			
433	Van der Auwera, Elizabeth	11	"	"	2. d. de Paris	3	"	11. août	"	"			
434	Van der Auwera, Victoria	11	"	"	2. d. de Paris	6	"	11. août	"	H. Beau			
435	Van der Auwera, Jeanne	11	Paris	"	2. d. de Paris	25	"	11. août	"	H. Beau	Vandeweghe		
436	Van der Auwera, Jean	12	"	"	2. d. de Paris	1	"	11. août	"	H. Beau			
437	Van der Auwera, Marie Joseph	14	"	"	2. d. de Paris	3	"	11. août	"	"			

Cholera epidemie in Brussel, 1866

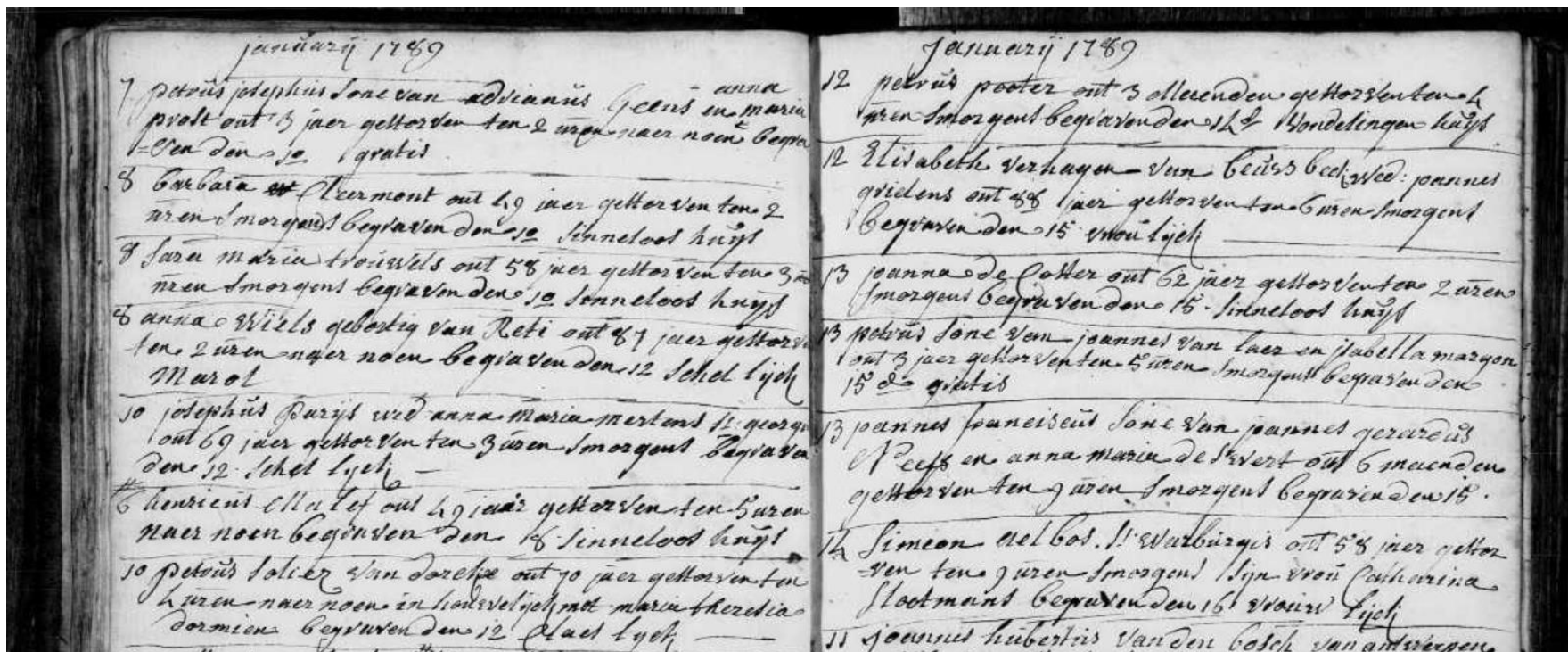
Grafiek 4. Bruto cholera-sterfte per straat (aantal overlijdens per 1000 inwoners), Brussel, 1866.
Bron: UGent POPPKAD databank; E. Janssens, La mortalité dans la ville de Bruxelles, Bruxelles, 1868.

Dagelijks verloop Brussel

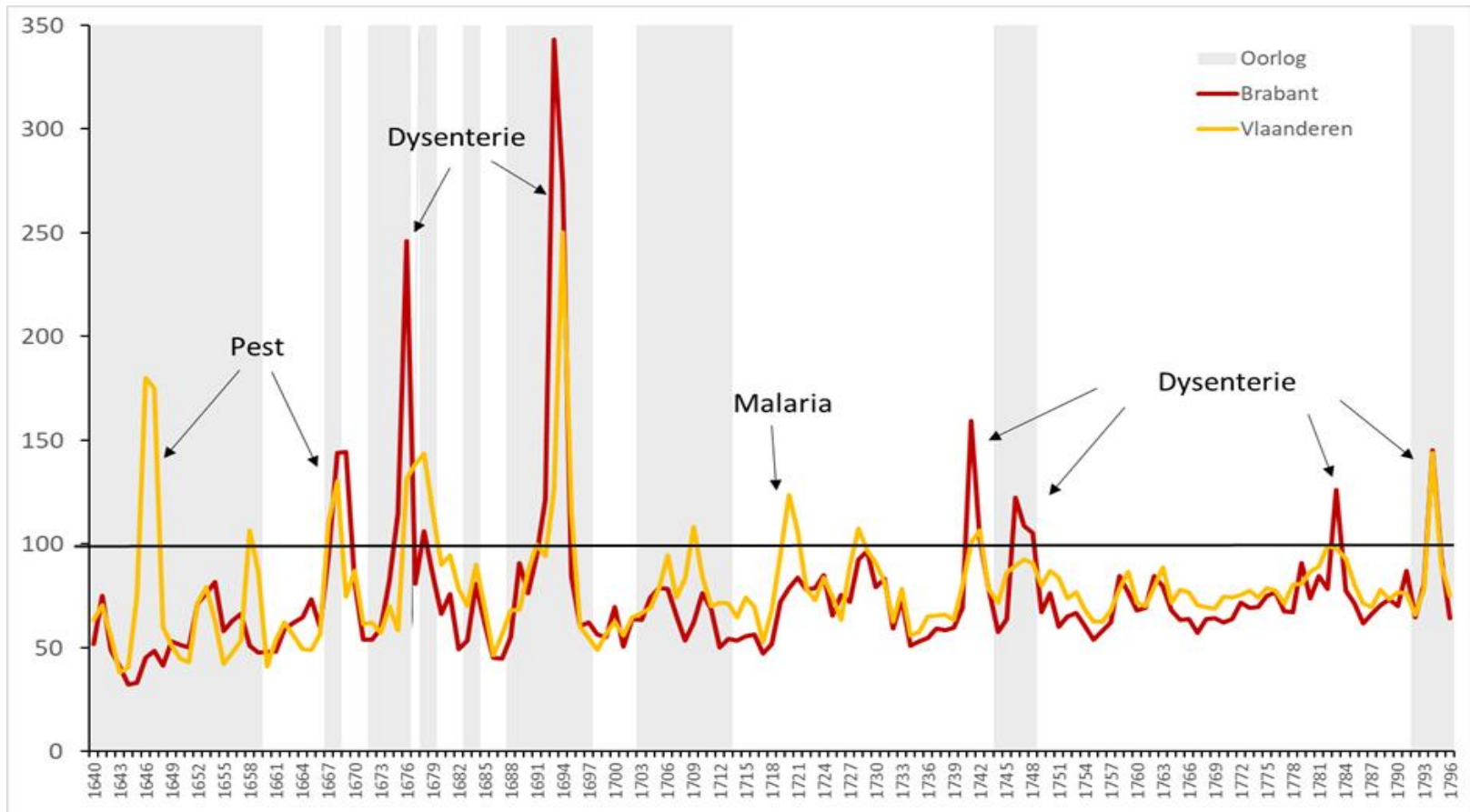

Verder in de tijd?

Bronnen: Geen registers van de Burgerlijke stand meer
Registratie door parochiepastoor sinds 17de eeuw

Sterfte in Vlaanderen en Brabant, 1631-1795

Aantal begrafenissen tegenover aantal dopen

Nog verder in de tijd?

Begravenis van pestslachtoffers te Doornik, kroniek van Gilles Li Muisis (1272-1352)

Boedelbeschrijvingen, belastingslijsten, enz.

□ 1348: Zwarte Dood (vlooien)

Schatting $\frac{1}{4}$ van de bevolking in Vlaanderen overleden (in rest van Europa $\frac{1}{3}$)

□ Volgende 'pest'golven (om 10 jaar)

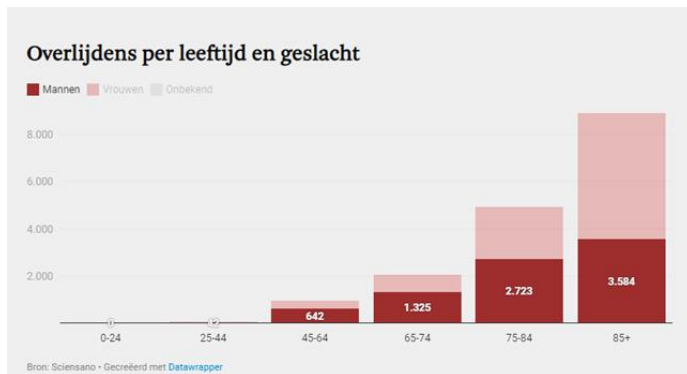
'Pestis' verzamelnaam voor infectieziekten (o.a. griep, tbc)!

□ Laatste pestepidemie bij ons 1667-68

in Europa 1720

Wie sterft? Leeftijd en Geslacht

Covid-19

≠ Ziekte:

- Covid-19: ouderen
- Zwarte Dood (1348): alle leeftijdsgroepen
- Latere pestepidemieën: volwassenen en ouderen
- Pokken: kinderen
- Cholera: jonge kinderen en ouderen
- Spaanse griep: jong volwassenen

www.info-coronavirus.be

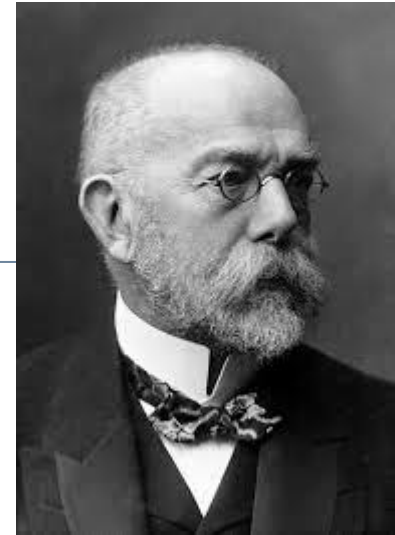
II. Specifieke maatregelen

Kennis beperkt

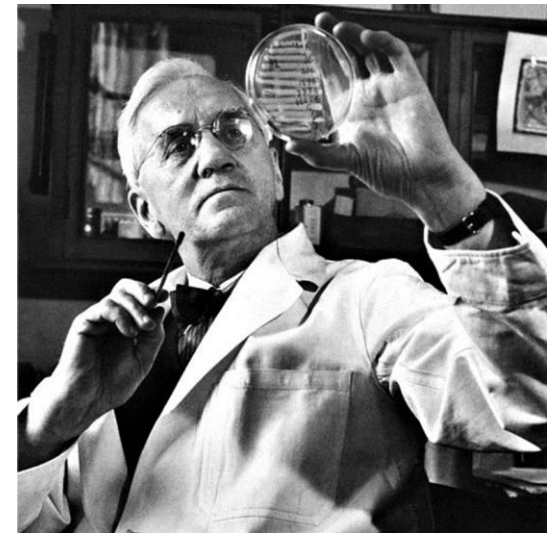
- Voor 19de eeuw: 'miasma'theorie dominant: ziekten worden verspreid door slechte lucht, stank

~~Virussen, bacterieën~~

- Eind 19de eeuw: **bacteriologische revolutie** (L. Pasteur, R.Koch) ontdekking van ziekteverwekkers
- Jaren 1930: ontdekking van antibiotica (A.Fleming penicilline 1929)
- Na WO II: algemene verspreiding van antibiotica, vaccins

R. Koch (1843-1910)

A. Fleming (1881-1955)

- Tot in late 19de eeuw nauwelijks efficiënte geneesmiddelen
- Ziekte = Straf van God
Genezing door gebed en heiligen (specialiteit)

www.info-coronavirus.be

Covid-19 maatregelen

Mondmasker

Medici:

- Vroegmoderne tijd (17de eeuw)
- Pestdokters: Snavelmaskers met kruiden (stank)

Hospitalen: chirurgische maskers

- Eind 19de eeuw:
 - < Bacteriologische revolutie
 - Wereldoorlog I

Brede publiek:

- Spaanse Griep 1918 (Verenigde Staten)

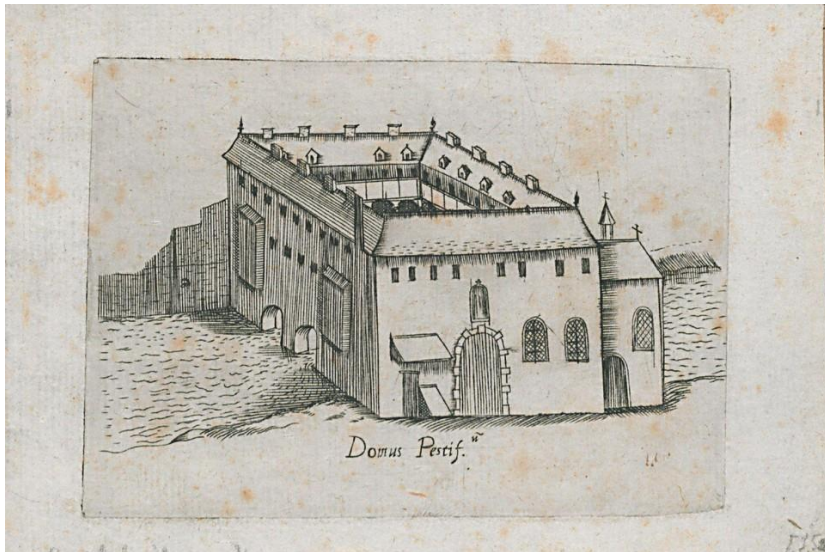
- Bescherming ziekten; vervuiling (Azië)

Social distancing: witte stok

Maatregelen 16e-eeuws, Gent

- "... lieden, wonende ten huuse daer dese siecte regneert ofte zoude moghen comen, zullen uut haerlieder huusen doen steken den **stroowijs**, (en dat zij) zullen tot naer de **XIIII daghen vanden laetsten overleden draghen een wit roege**, hebbende de lingshde van vier voeten, (en) zullen onder tvolck niet frequenteren. Men zal huerlieder goet **niet vermoghen vercoopen**, dan den tijdt, daertoe gheprefigiert, behoerlick gheexpireert wesende; zij en vermoghen ooc **gheen honden ofte catten te onderhouden, noch men vermach gheen veercken binnen der stede te houden**, dan achtervolghende de ordonnantie danof wesende, met meer andere poincten concernerende de goede politie deser stede in weecken tijde. Dese voornomde siecte es ooc in sommige circunvoysine prochien ende steden, als te Waerschot, Sleyne, Brugghe, Bruesele ende elders, metgaders in Ynghelandt ende andere provincien, danof ons God behoede." Van Campene, *Gent, augustus, 1570*.

Isolatie

Pesthof, prentenkabinet Uapen.

Stuivenberg, 1884

- Pesthuizen, leprozeriën (vaak buiten de stad)
- Afzonderlijke (afdelingen in) gasthuizen, hospitalen
- Aanduiding op gevel van besmette huizen

Pest: bos stro

Pokken, cholera: plaat

- Cholera 1866: quarantainehuizen (huizen ontsmet met witte kalk)

Hygiëne-Ventilatie

- Dysenterie 18de eeuw
Verbod om in kerk te begraven;
steden: geen kerkhof
meer rond de kerk
- Cholera 1866:
ventilatie huizen,
scholen, hospitalen,
enz.

Quarantaine

- Preventief
- < Quaranta giorni: schepen 40 dagen in haven (Italië pest 14de eeuw)
- Ook bij ons: ≠ herkomst
Oostende (18de eeuw): tot 20 dagen
A'pen (19de eeuw): gem. 5 dagen

'Lockdown'

► "dat de lieden van zulcke gheinfecteerde husen hemlieden naer de clocke ende tsavents voor de clocke nyet en souden converseren ofte wandelen up straete, ten ansiene van andere, ende meer dierghelijcke ordonnantien ter conservatie vande insetenen, ende updat men soude moghen behoeden den voortgane van **dese contagieuse siecte**, die daghelicx vermeerdert." *Van Campene, Gent, april 1571.*

- Pest 16de eeuw: Gent: avondklok
- Cholera 1866: foren en kermessen afgelast
- Russische Griep 1889-90 en Spaanse Griep 1918: sluiten van scholen, cafés, enz.

DE SPAANSHE GRIEP.

De Spaansche ziekte is nu ook in België voorgekomen. In verschillende plaatsen heeft zij haar slachtoffers gevonden, wier aantal dagelijks toeneemt. Ook te Brussel heeft zich de geheimzinnige ziekte geopenbaart. Daarop is door de overheid voorzichtigheidshalve bevel gegeven twee scholen te sluiten.

Vooraf het Zuiden des lands, Charleroi, Bergen en Namen wordt ernstig geteisterd. Verscheidene fabrieken hebben wegens tijdelijk

De Belgische Standaard, 7 Aug. 1918

Dit volledig maalt kost 10 centes.

DE SPAANSCH GRIEP.

UR Leuven wordt gemeld:
Langs om meer neemt deze nieuw medische ziekte een grootere uitbreiding in onze stad en hare omstreken. Het getal overlijdens neemt schrikwekkend toe en, volgens de laatste ingeleverde verslagen der geneesheeren, telt men, alleen onder de schoolgaande jeugd, meer dan drie duizend gevallen van Spaansche griep.

Na de gemeentescholen, hebben thans ook al de gestichten voor middelbaar onderwijs, evenals de vrije scholen hare poorten gesloten; terwijl een decreet, door de stadsoverheid uitgevaardigd, alle vereening van personen gedurende een geruimen tijd verbiedt, en het sluiten heeft bevolen van alle kinema's en spektakelzalen.

Belgisch Dagblad, 4 nov. 1918

22 AK 147

Geneeskundige Commissie van Brugge.

VOORZORGSMAATREGELEN

aanbevolen om de verspreiding der ansteekelijke **GRIEP**, genaamd « **SPAANSCH GRIEP** » onder de bevolking te beletten.

1. Geene ongesteldheid, hoe klein ook veronachtzamen; in afwachting der aankomst van den bijgeroepen geneesheer zich te bed leggen;
2. De zieken en voornamelijk deze aangedaan van longverwickelingen in eene **bijzondere** kamer afzonderen;
3. Zich onthouden van longzieken en personen welke bijna genezen zijn (herstellenden) te bezoeken;
4. Zich zoo goed mogelijk voeden;
5. Zich beschutten tegen koude, bijzonder aan **hals en voeten**;
6. De woonplaatsen en bovenal de slaapkamers in de grootste reinheid houden: deze kamers verluchten en vrijhouden van vochtigheid;
7. Zorgvuldig waken op de reinheid zijns lichaams en zijner kleederen;
8. Dagelijks verscheidene malen **gorgelen** met **gebicarbonateerd water**;
9. Meermaals daags **waterdampen** met « **menthol** » of « **Gomenol** » inademen;
10. Alle vergaderingen en samenscholingen vermijden;
11. Na de genezing de ziekenkamers reinigen en ze doen ontsmetten in geval dat de ziekte vergezeld was door longen ontsteking of andere verwickelingen;
12. **Alle scholen** der stad, van de hoogste tot de laagste, voor een onbepaalden tijd doen **schorsen**.

Brugge, den 4 November 1918.
De Secretaris,
Ed. Gillemans.

De Schepen-Voorzitter,
L. DE SCHEPPER.

Brugge, drukkerij G. BARBIAUX-DE GHESELLE, Waalschestraat, 23.

Aanplakbiljet, Brugge, 4 nov. 1918

Vaccins

22 dec. 2020: Jos Hermans (96) krijgt het eerste COVID-19 vaccin

Vraag: Sinds wanneer beschikken we over vaccinaties?

- A. Ca. 1800
- B. Ca. 1900
- C. Ca. 1920
- D. Ca. 1950
- E. Ca. 1970

Sinds wanneer beschikken we over vaccinaties?

A. Ca. 1800 (pokkenvaccinatie)

B. Ca. 1900

C. Ca. 1920

D. Ca. 1950

E. Ca. 1970

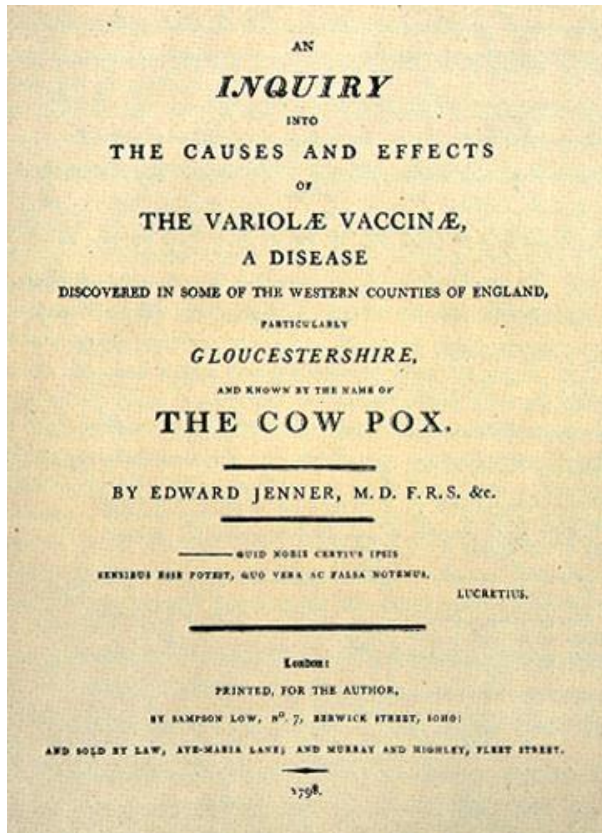

Uitzondering! Pokkenvaccin

- ❑ Enigste ziekte wereldwijd uitgeroeid! Sinds 1978
 - ❑ Zeer besmettelijk: mens op mens (hoest, speeksel)
 - ❑ Zweren, koorts; littekens
 - ❑ VMT: endemisch 10 à 15%
19de eeuw: epidemieën
 - ❑ Kinderen
 - ❑ Eenmaal besmet, levenslang immuun
- vaccinatie

1796/8: de eerste vaccinatie

- Engelse plattelandsarts
- Melkmeiden
- Inenten koepokken
- < Lat. vacca (koe)

Voorloper: variolatie

Lady Montagu (1689-1762)

- < Lat. variola (pokken)
- < China (Oudheid – Vroegmoderne Tijd?)
- Geïntroduceerd via Ottomaanse Rijk in Eng.
- blootstellen aan een kleine dosis pokken (uit pus, korsten) via incisie in de arm om een milde vorm van de ziekte te geven zodat ze beschermd worden tegen zware gevolgen
- Gevaarlijk

Vaccinaties bij ons

- Begin 1800: Roselt (Oostende), Guillaume Demanet (Gent)
- Jozef Kluyskens (Gent), medische verenigingen (o.a. Societé de Médecine de Gand): gratis vaccinaties

Joseph François Kluyskens (1771-1843)

NOUWKEURIGE
BESCHOUWING
VAN DE
KOEY-POKSKENS⁽¹⁾;

*In de welke alles op eene zeer verstaenbaere wyze,
doór vraegen en antwoorden, verhandelt word,
'tgeen de jonge Lieken, tot hunne gerustheyl, zouden
komen begeeren te weeten ontrent dezen onafuel-
baeren voorbehoed-middel tegen de verslindende*

KINDER-POKKEN:

OPGESTELT DOOR

J. JAEQUEMYS,

*Heelmeester, Geboorts-helper en Gezondheids-beampten
binnen Ehielt, departement des Loye.*

(1) » Graces soient rendues au docteur Jenner, qui
» en est l'auteur: son nom sera transmis à la postérité
» par la reconnaissance des peuples. » (M. Fournier.)

Te GEND, by A. B. STEVEN, Boek-drukker en
Boek-verkooper, op de Koorn-merkt.

1809.

Sterk aangemoedigd door
overheid

Vanuit departement (provincie)

- °Stedelijke vaccinatiecomités:
informereren over vaccinatie
- Populariserende brochures
naar burgemeesters
- Geestelijken (steun van paus
Pius VII (1800-23))

N 3305.

KOEPOKINENTING der behoeftigen.

Burgemeester en Schepenen der Stad Brugge,

geven te kennen dat, te rekenen van WOENSDAG 17 MEY, het Comité van Koepokinenting alle Maendagen en Woensdagen, ten 2 uren namiddag, in het Stadhuis zal *gratis* vaccineeren.

Zy verwittigen ten zelven tyde, degene wie het aengaet, dat, overeenkomstig het besluit van den Provincialen Raed van West-Vlaenderen van den 11 July 1839, en goedgekeurd by koninglyk besluit van den 12 Augusty opvolgende, de ouders of voogden gehouden zyn binnen het jaer na de geboorte van een kind, aen het Gemeente-Bestuur hunne woonplaats over te leggen de verklaring dat het kind nog niet gevaccineerd is, of wel een certificaet van eenen Genees- of Heel-meester dat het zelve gevaccineerd is.

De gene die zouden nalaten deze formaliteit te vervullen, stellen zich bloot aen de straffen bepaeld by artikel 1 van gemeld besluit, welke bestaen in eene boete van een tot vyftien franken of eene gevangzetting van een tot vyftien dagen. Wat betreft de behoeftige, kunnen deze bovendien, in geval van verwaerloozing, van alle bedecling van publicken onderstand beroofd worden.

De Heeren Dismeeesters worden op nieuws verzogt hunnen invloed te willen gebruiken op de behoeftige huisgezinnen, in hunne wederzydsche sectien, om de zelve sentewakkeren, den gemakkelijken middel waer te nemen die hun aangeboden wordt om hunne kinderen van de plaeg der natuerlyke kinderpokajens te bevryden.

Brugge, den 5 Mey 1854.

Burgemeester en Schepenen voornoemd,
J. B. DE PELICHTY-VAN HUERNE.

TER ORDEKANTIE :
De Sekretaris,
DELJOUTTE.

Brugge, Boek- en Steendrukkery van DAVELUY, Stadsdrukker.

'vaccinatieplicht' (1818)
zachte dwang door overheid

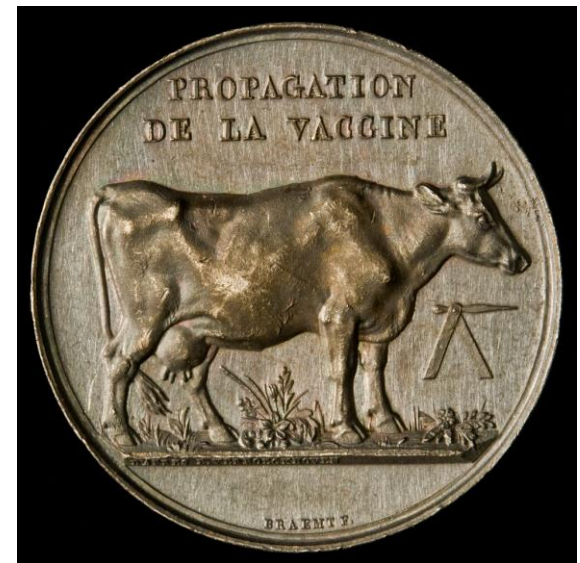
Vaccinatiebewijs nodig voor

- Toegang tot armensteun
- Toegang tot onderwijs

- Organisatie door provinciale en lokale overheid
- Gratis inentingen bij geneesheren
- Medailles voor vaccinateurs

1830-60: slechts 50 à 60% van kinderen ingeënt

Penning voor de bevordering van de koepokinenting, 1832 (Univbib. Gent)

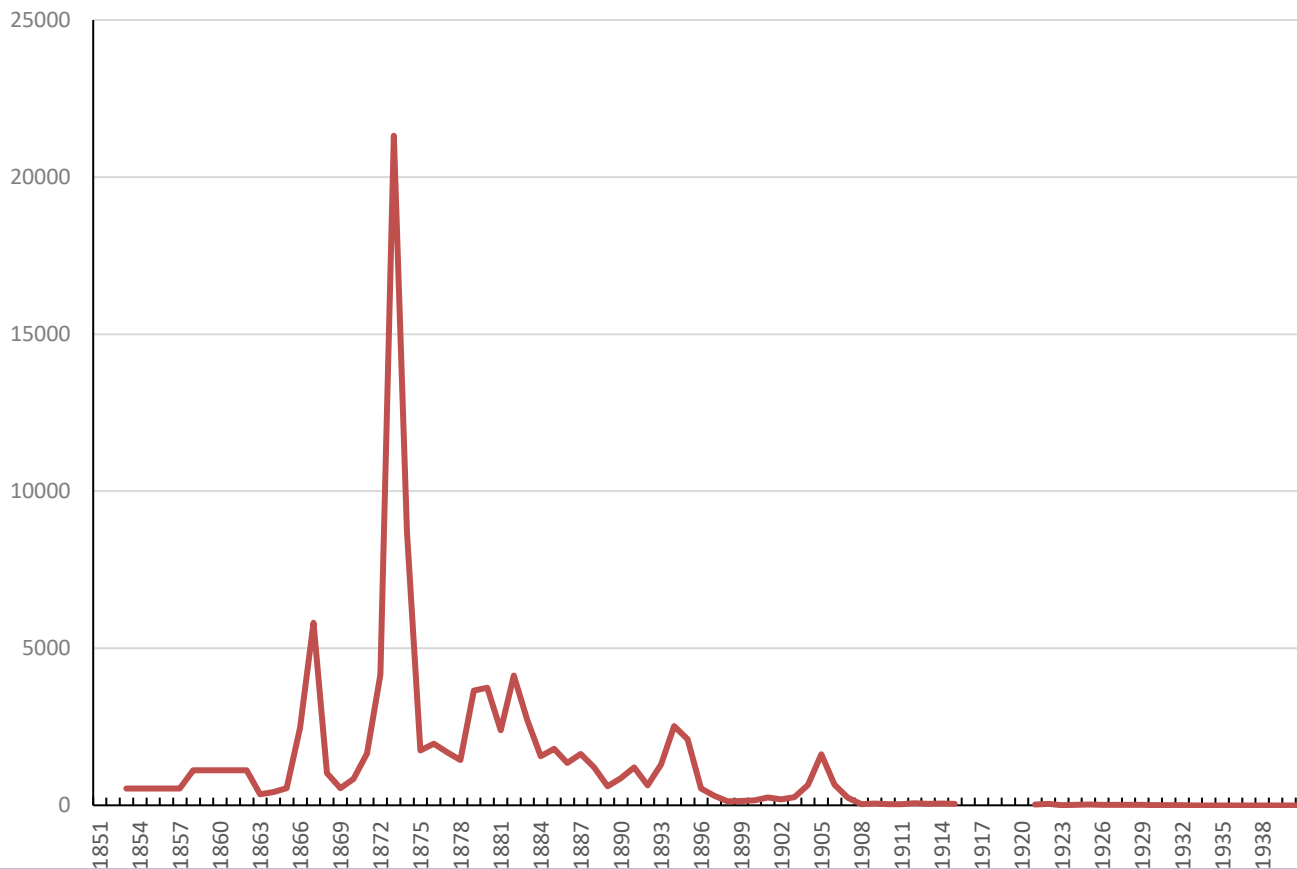

J. Gilray, The Cow-Pock—or—the Wonderful Effects of the New Inoculation!—vide. Anti-Vaccine Society Print, 1802.

Argwaan want

- Inenten van gezonde mensen
- Meerdere inentingen nodig

Sterfgevallen pokken, België, 1851-1940

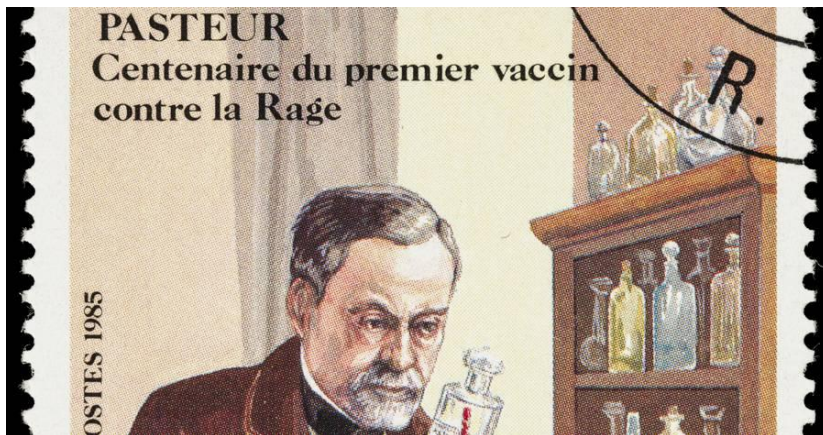

Verplichte pokkenvaccinatie, Europa

Baden	1808
Denemarken	1810
Zweden	1816
Württemberg	1818
Engeland	1853
Schotland	1864
Nederland	1873
Pruisen	1874
Saksen	1874
Finland	1883
Italië	1883
Hongarije	1887
Roemenië	1893
Frankrijk	1902
België	1946

Oostenrijk & België:
enige landen waar voor
1945 geen
verplichte pokkenvaccinatie
werd ingevoerd

Ontwikkeling vaccins, eind 19de eeuw

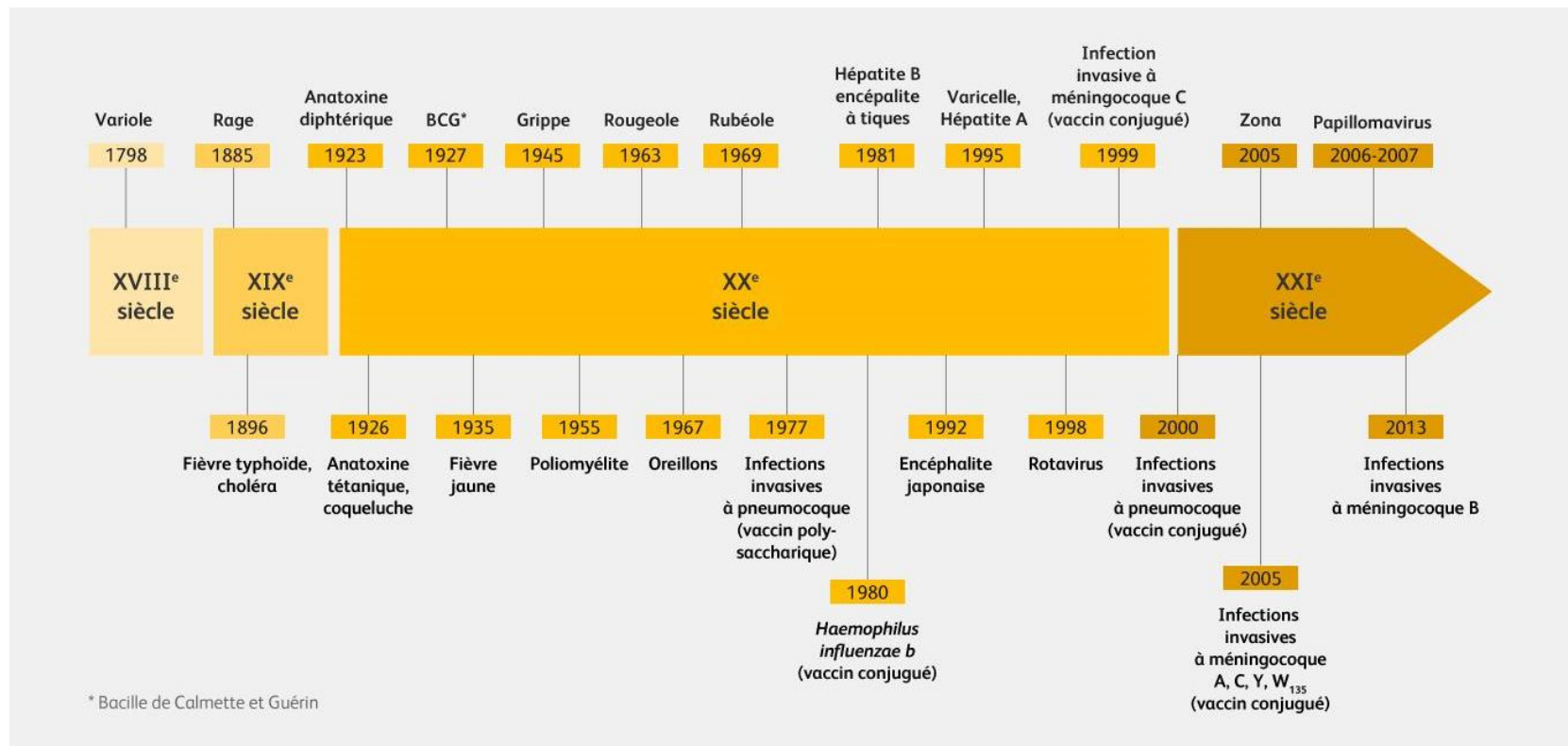
// Bacteriologische revolutie
(° bacterie)

Vaccins:

- 1885: hondsdolheid
(Louis Pasteur)
- 1895: cholera
- 1896: tyfus
- 1897: pest
- Enz.

20ste-21ste eeuw

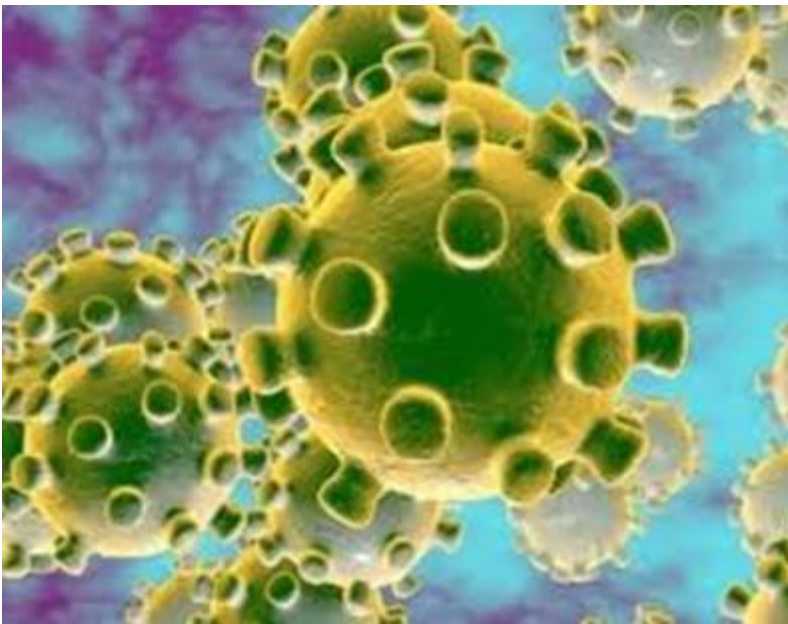
Vaccinatieprogramma's in Vlaanderen

Jaar	Vaccin
1946	Pokken
1958	Polio (injecteerbaar)
1959	Difterie-tetanus-pertussis (whole cell)
1963	Polio (oraal)
1964	Difterie-tetanus
1964	Difterie-tetanus-pertussis (whole cell)
1964	Polio (oraal)
1966	Tetanus
1973	Polio (oraal)
1973	Rubella
1974	Rubella
1981	Tetanus
1985	Mazelen-bof-rubella
1995	Mazelen-bof-rubella
1996	Difterie-tetanus
1999	Difterie-tetanus-pertussis (acellulair)
1999	Hepatitis B
1999	Hepatitis B
2001	Polio-difterie-tetanus
2001	Polio-difterie-tetanus-pertussis (acellulair)
2002	Meningokokken serogroep C
2002	Haemophilus influenzae type b
2003	Mazelen-bof-rubella
2004	Polio-difterie-tetanus-pertussis (acellulair)
2004	Polio-difterie-tetanus-pertussis (acellulair)-hepatitis B -Hib
2007	Pneumokokken (7-valent)
2009	Difterie-tetanus-pertussis (acellulair)
2010	Humaan papillomavirus (HPV) 4 types
2014	Difterie-tetanus-pertussis (acellulair)
2014	Humaan papillomavirus (HPV) 2 types
2015	Pneumokokken (10-valent)
2018	Humaan papillomavirus (HPV) 9 types
2019	Humaan papillomavirus (HPV) 9 types
2019	Pneumokokken (13-valent)

- Verplicht/Aanbevolen
- 2020 eind dec.:
covid-19

Bron: Vlaamse Overheid www.laatjevaccineren.be

Besluit

- Epidemieën tot late 19de eeuw: frequent
- Covid-19 maatregelen komen uit het verleden, maar idee erachter is anders

Besluit

- **Epidemieën:** vrij zeker over wanneer die plaatsvonden, maar hoe verder terug in de tijd minder zeker over de ziekte die de epidemie veroorzaakte.
- **Profiel van slachtoffers:** naargelang de ziekte en epidemie verschillen (medische, soc-eco. factoren); vergelijkend en interdisciplinair onderzoek (met epidemiologen)
- **Maatregelen:** vrij goed waarom we nauwelijks nog epidemieën hebben (betere hygiëne, voeding, geneeskunde), maar minder goed welke precieze maatregel(en) ervoor zorgen waarom een epidemie op een bepaald moment stopt
- Vandaag: beroep op verschillende maatregelen uit het verleden

Interesse?

- **Vrijwilligers voor S.O.S. Antwerpen**

Inschrijven via www.sosantwerpen.be

- **Workshop 'hoe doe je historisch onderzoek naar doodsoorzaken en epidemieën?' In**

samenwerking met

www.historiesvzw.be (vormingsaanbod)

	Virus	Bacterie
Samenstelling virus en de samenstelling van een bacterie	Een virus is een heel klein deeltje wat bestaat uit erfelijk materiaal. Dit zit verpakt in een eiwitomhulsel.	Een bacterie is een cel. Bacteriën zitten overal, ook in uw lichaam. Dit hoeven niet altijd slechte bacteriën te zijn. Dit kunnen ook goede bacteriën zijn.
Verspreiding van virussen en bacteriën	U kunt besmet raken met virus doordat u druppeltjes inademt die iemand anders uithoest of niest. Ook kunt u besmet raken als u een oppervlakte aanraakt waar het virus op zit, bijvoorbeeld op iemands handen.	U kunt ziek worden wanneer een bacterie komt op een plek waar hij niet hoort. Bijvoorbeeld wanneer u na de wc niet uw handen wast.
Waar kunnen virussen en bacteriën vermenigvuldigen?	Virussen vermeerderen alleen in het lichaam van een mens of dier.	Een bacterie kan zich op allerlei bodems vermeerderen. Dit kan bijvoorbeeld op eten.
Behandeling van een virus of een bacterie	Het genezen van een virus door medicijnen is lastig. Het virus nestelt zich in de cellen van het lichaam. Het enige wat u kan beschermen tegen een virus is uw weerstand. Een goede weerstand kan ervoor zorgen dat u weer gauw beter wordt. Ook helpen vaccinaties het lichaam bij het voorbereiden op een virus.	Een infectie door een bacterie kan behandeld worden door een medicijn. Als uw eigen lichaam de bacterie niet kan stoppen kan uw huisarts u antibiotica voorschrijven. Door de antibiotica worden de bacteriën gedood.